

pogled na osamdesete

(galerija collegium artisticum, sarajevo, mart 1985.)

sava stepanov

Krajem proteklih decenija i početkom sedamdesetih u likovnoj umetnosti se dešavaju značajne promene. Slikari mlađe generacije u naletu obnavljaju slikarstvo, čineći to svom žestinom svoje mlađosti, sopstvene imaginacije i jednim posve novim pikturnalnim senzibilitetom. U tim, sada je već savim jasno, prelomnim momentima, bilo je mnogo iznenadenja. Posle ikonastičnih sedamdesetih, »mladi i novi« udaraju tamo gde se ponajmanje moglo očekivati – vratili su se radu u materijalu, vratili su se slici i slikarskoj akciji, ponovo prisvojili tradicionalizam slike. U okruju takvog formalnog povratak javlja se dominirajuća ideja vraćanja; rada se nomadski stav umetnika koji, ne obzirujući se na stilске odrednice, hodi kroz heterogeni labyrin lиковnog kazivanja, afirmišući pri tom osobeni senzibilitet eklekticizma, do tada prokaženog i preziranog. Eklekticizam i određeni manirizam za mnoge pisce o umetnosti su određena mesta nove umetničke klime, primerene aktuelnom trenutku sveta i umetnosti. Istorija umetnosti odjednom postaje izuzetno bogat majdan iz kojeg se crpe ideje za aktuelni trenutak. Posle sloma avangardističkih težnji vezanih za ideju progresa, na sceni je postmodernizam. »Modernost više ne postoji: sve je aktuelno. I sve je retro« – često je citirana rečenica Žana Baudrijara, koja u izložbenim salonima i velikim zborištima likovnih umetnosti našeg vremena dobija permanentnu potvrdu.

Sarajevska izložba »Pogled na osamdesete«, čiji je autor Zoran Markuš, likovni kritičar iz Beograda, još jedna je u nizu jugoslovenskih manifestacija »umetnosti osamdesete«. Preko 170 eksponata 79 autora čini postavku kojom se prezentuje situacija oko najaktueltijih zbivanja u jugoslovenskoj likovnoj umetnosti.

»Dok je istorijska avangarda verovala u pogres, spremna da se bezrezervno stavi u službu dubokih društvenih preobražaja, tendencije u osamdesetim odbacuju ideju razvoja i utopiju progrusa i vode nas putevima regresije«, glasi jedna rečenica u tekstu kataloga ove izložbe, koja se može prepoznati kao okosnica konceptualnog opredeljenja.

Uvođeci u izložbu, Zoran Markuš ističe grupu autora čije prisustvo naziva »prizivom istorije«, ali čija ostvarenja danas bivaju ponovo aktuelizirana. Konjović, Murtić, Filo Filipović, Petar Mazev, Andrej Jemec, ovde su zbog činjenice da su kosekventnim i kontinuiranim razvojem sopstvenih slikarskih doslednosti, eksprezisionizmom sačuvali dosta dostojanstveno, slike i tokom ikonoklastičkih sedamdesetih. Istovremeno, kritika je danas uveliko spremna da preispita svoje stavove prema ovim autorima, pre svega zbog sopstvene nemoci da u prethodnom periodu baš na njihovim slikama naslutiti ono što je već danas aktuelno. Na žalost, u postavci nema slike Gabriela Stupice, Janeza Bernika i Zlatka Price (na koje je selektor izložbe računao), a kojim bi se kompletirao utisak blizak današnjem neoeksprezionalistickom senzibilitetu, toliko imantan aktuelnom trenutku.

Lako se Markuševa teza o višegodišnjoj kosekventnosti kao određenom kvalitetu može primeniti i na konstruktivističku opredeljenju Miodraga B. Protića, Miroslava Šuteja, Dugonjića i Perčinlića, njihovi eksponati nemaju ubedljiv »priključak« sa trendom i prevladavajućim (neo)eksprezionalističkim tendencijama.

Postavkom dominira novoslikarski trend. U našoj likovnoj situaciji ovaj fenomen se formalno »ozvaničio« krajem 1981. godine, kada, u okviru 13. salona mladih u Zagrebu, Zvonko Marković postavlja zasebnu izložbenu sekociju naslovljenu kao »Nova slika«. Ta izložba otvorena je svega četiri dana posle Olivine »italijanske transavanguardie« u zagrebačkom Muzeju suvremene umjetnosti, što isključuje nekakvu misionarsku ulogu Olivinog izložbe.

nog projekta, bar u tom početnom inicijativnom pokretu »nove slike«. Dalji tok događaja (spisi, izložbe, retrospektive) razotkriva sled razvoja »umetnosti osamdesetih« – sam Maković piše da je proces nastojarja »nove slike« pratio još od 1977, retrospektive Sedera i Kulmera ukazuju na ostvarenja iz 1978, a na izložbi »Umetnost osamdesetih« u Muzeju savremene umetnosti u Beogradu 1983. najstariji su eksponati Novosadanina Lasla Kerekeša datirani 1976. godine... Pomenuta grupa autora čini jezgro Markuševe izložbene prezentacije ove slikarske aktuelnosti. Sederova eksprezivnost je »materijalizovana« u fakturi slike, formiranoj u debelemljim naslagama boje; Kulmerov izraz poseduje vehemnost uklopljenu u odredene »anahronističke« tendencije ka manirizmu; »Kerekešovo slikarstvo zadržava svežinu i intenzivnost kolorističkog eksprezionizma, podsticanog infantilnim crtežom. Ovoj četvorici treba priključiti još i Andraša Šalamuna. Poput Kerekeša (a uz još nekolikincu autora sa ove izložbe, kao što su Nuša i Srećo Dragan, Šušnja Hadžifejzović i dr.) i ovaj autor se praksi slikanja vraća posle iskustva »konceptualizma«. Njegove slike velikih formata, rađene širokim potenzima, egzistiraju između apstraktogn eksprezionalizma i figuracije, hotimično usmerene tragom najranijih slika.

Među autentičnim pokretačima novoslikarskog opredeljenja, od učesnika sarajevske izložbe treba pomenuti još Metku Kraovac, koja u slici izmiruje iskustva istorije umetnosti od antike do Pikasa skoro naivnom crtačko-pikturalnom igrom. Interesantno je da se Zoran Markuš svojom konceptuom određao čitavog niza imena iz »prve linije«, pogotovo iz zagrebačkog kruga (Nina Ivančić, Anja Ševčić, Breda Zvjezdana Fio, Dušan Minovski, Nela Bašić). Ove učesnike Makovićeve »inicijativne« izložbe u Sarajevu »zamenjuju« mlađi poslenici novog slikarskog trenda – Zlatan Vrkljan slikarstvom veoma bliskim »transavangardnim« tendencijama, Ružica Dešković skoro dekorativnom »preradom« motiva, te Dalibor Jelavić slikama fantastičnih proizvoda sa autentičnim pikturalnim pristupom.

Beogradska situacija je prezentovana delima četvoro autora »Alteri imagae« (Lušić, Alavanja, Nikolić, Prodanović), kod kojih se individualna rešenja »uklapaju« u zaseban projekt ambijentalnog dejstva. Sceničnost »nove slike« Markuš je nastojao da obrazloži i ambijentom De stil Markovića, koji je izostao iz postavke ne odazvavši se pozivu selektora.

U Krašovičevu i Šalamunu, aktuelnosti slovenačke novoslikarske atmosfere zastupa još Tugo Šušnik slikama intenzivnog, »sočnog« i prigušenog kolorita, što predstavlja određenu novinu u njegovim nastojarjima, te trojica mlađih (Klaudij Tutta, Boris Zaplatil i Andrej Trobentar), čija je slikarska leksika potpuno zasnovana na principima aktuelnog senzibiliteta.

Uz Radoslava Tadića koji je, dolazeći iz analitičkog slikarstva, u »novu sliku« uneo određeni red, bosanskohercegovački slikari insistiraju na eksprezionalističkim izlivima (Čerimagić), infantilnom crtežu (Kajanić), skoro dekorativnoj funkciji slike (Hadžifejzović), dok je slikarstvo dvoje mlađih vojvodanskih autora, Milice Mrde i Milenka Prvačkog, zasnovano na snazi likovnih elemenata kao primarnih značajki slike, funkcionalno sintetisanih sa robustnom ornamentalnošću (Mrda) ili sa motivima sasvim subjektivno shvaćenih pejzažnih predodžbi (Prvački).

Atmosfera nove slike i umetnosti osamdesetih veoma bliska je i jedna grupacija slikara koji su, hodeći kontinuitetom sopstvenih nastojarja, došepeli do rezultata bliskih jednoj opštijoj atmosferi (Lesiak, Nives Kavurić – Kurtović, Keser, Džafa, Lošar, Bučan, Mitičevski).

Interesantnost konceptije »Pogleda na osamdesete« je u pokušaju Markuševog sagledavanja sudsbine novofigurativskog slikarstva. Lako se često želelo da se u aktuelnom trenutku prenебрегне ova-

kav koncept (mnogima se čini da se danas stilovi i trendovi prebrzo smenjuju), figuracija je uporno dokazivala svoju vitalnost. Razvijajući se određenim pravcima logičnog i kontinuiteta, novofigurativno slikarstvo je doseglo da rezultata koji se mogu bezrezervno prihvataju kao izraz ovovremenskog senzibiliteta, kao iskaz u intenzivnom dijalogu sa svetom i vremenom u kojem je ostvaren. Od oblike citata i reinterpretacije, jednako imantanih i »novoj slici« i »novoj figuraciji« (Berber, Gordana Jocić, Dušan Otašević), potom insistiranja na tradicionalnim vrednostima slike kao konceptnoj osnovi (Lalić, Obralić, Mujezinović), što se može prepoznati kao anahronizam blizak opštjoj ideji »povratka i regresije«, pa sve do iskoraka iz iluzije o prostoru u stvarni prostor, što se javlja kod većeg broja autora – figuracija pruža dokaze o svojoj produženoj egzistenciji. Čini se da je baš taj momenat interesovanja za prostornu komponentu dela približio novofigurativsko slikarstvo (čiji su koreni u vremenu koje je prethodilo umetnosti osamdesetih) aktuelnim tendencijama. Začetnik takvog koncepta svakako je Dragan Mojković, koji je još svojevremeno iluziju ponudenu radikalno-realističkom slikom potencirao objektima i ambijentom stvarne prostornosti. Na ovoj izložbi nove priloge takvog koncepta nude Jovan Rakidžić sintezom skulptoralnog, ambijentalnog i crtačkog izdelka. Tanas Lulovski prostornim materializovanjem osnovne pokulturalne ideje, Živko Dak i Biljana Janković tautološkim produbljivanjem odnosa prema sopstvenim tematsko-motivskim interesovnjima, a Aleksandar Cvetković od slike čini objekat koji autohtonu egzistira u galerijskom prostoru.

Ova i ovakva ostvarenja izuzetno korespondiraju sa instalacijama umetnika koji organski pripadaju »umetnosti osamdesetih« i u čijim delima pikturalni karakter dominira nad svim ostalim (skulptoralnim, prostornim, ambijentalnim) karakteristikama umetničkog dela. Bukićevi kalderovski shvaćene skulpture intenzivno su kolorisane; Nusret Pašić instalira ambijentalnu sliku punog plastičkog dejstva; papirnate crtež-skulpture Sadka Hadžihasanovića ilustruju prolaznost kao osobenu karakteristiku celokupne »umetnosti osamdesetih«, dok Gligor Stefanović i Pavle Pejović formiraju karakteristikama slike kao osnove ideje i razloge za umetničku akciju. Uočavanje bliskosti novih prostornih interesovanja kod slikara iz nove figuracije i instalacija autora mlađe generacije daje postavci »Pogleda na osamdesete« izuzetan karakter, a celokupnoj tezi određuje utisak autentično sagledanih kretanja u jugoslovenskoj likovnoj umetnosti.

Uključivi i video u sadržaj izložbe, selektor kao da je zaključio inventar relevantnih ikonografskih fenomena današnjeg likovnog trenutka. Tejgovima autora iz »stare garde« (Ivekovićeva, Martinis, Nuša i Srećo Dragan), te video sekvcencama najmladih (iz grupe »Zvono« Bukić, Hadžihasanović, Hadžifejzović, Bulajićeva i Venko Cvetković), izražena je dijaloška veza na relaciji video-slikarstvo, čime je još jednom istaknut prioritet pikturalnog karaktera u sistemu aktuelnih likovnih zbivanja u nas.

Izložba »Pogled na osamdesete« u sarajevskom Collegium artisticumu, selektora Zorana Markuša, izuzetno je koherentna celina. Dosledan u svojoj konceptualnoj tezi, Markuš je uspeo da oformi jedan uvid u brojne specifičnosti koje egzistiraju u »umetnosti osamdesetih«. Uspešnost ove postavke svakako je sadržana i u stavu selektora koji, ne zauzimajući poziciju zaštitnika i »naviјača« nego objektivnog hroničara (sa subjektivnim opredeljenjima), obražače specifičnosti jedne situacije. Zbog svega toga, ovakva postavka predstavlja pravi doprinos sagledavanju aktuelnosti, ali i značajan podatak namenjen budućoj istoriji savremene likovne umetnosti u nas.